

foto MIHA FRAS

Zoran Mrak, odvetnik logaških partizanskih komandantov, pri svojih šestnajstih strah in trepet premagancev, se danes ne spominja ničesar več, izdeluje na-božne podobice in toži Mladino

Mrak na očeh

Priče logaškega plesa kanibalov se množijo, komantla mesta Logatec pa še vedno vse zanika in toži

Na videz se je zadeva s povojnimi logaškimi dogodki zapletla, vendar je zaradi pisem, ki jih komanda mesta Logatec razpošilja našemu dnevnemu časopisju, vse skupaj kljub tragičnosti povojnih dogodkov v Logatcu hkrati postalo smešno. Morda je najzanimivejše dejstvo, da so med tistimi, ki so nas tožili ob razkritju dogodkov, le člani družin Korenčan in Jeršin, tako da komando mesta Logatec sestavljajo Jeršin, dve Korenčanovi hčerki, Jeršinova hčerka, njegov sin in logaški advokat Zoran Mrak, ki je imel leta 1945 šele oz. že kakih šestnajst let.

Dobri sosed

V pismih je diplomirani jurist, kot se mu je pritaknilo ob imenu v dveh stavkih, opral logaške povojne oblasti vsakršne krivde in povsem logično je bilo, da smo takoj po objavi obeh pisem dobili kup klicev in pisem, ki logaškega advokata prikazujejo v povsem drugačni luči, še več, stvari, ki mu jih očitajo njegovi someščani, dokazujejo, da se je še mladoletni jurist prav tako aktivno udeleževal »logaške pomladi«.

Naš obisk pri Mrakovih najbližjih sosedih je torej nakazal resnico, ki jo jurist Mrak v svojih pismih in tožbi ni omenjal. »Mrak naj bo raje tiho«, nam je rekel njegov bivši sosed Tomo Musec, njegova sestra pa je nadaljevala: »Okoli devetih je bilo, kakih štirinajsti dni po vojni, stala sem pri svoji hiši in videla takrat šestnajstletnega Mraka, ki je proti gozdu vodil dva italijanska ujetnika. Ves čas sta ga nekaj prosila, on pa je le strumno korakal za njima, puška, ki jo je imel čez rame, pa se mu je, ker je majhne postave, skoraj vlekla po tleh. Verjetno ju v hosto ni peljal na sprehod.« Mrakovi sosedje so nam razkrili tudi svojo verzijo dogodkov na Koševcu, ki se v mnogočem ujema z izjavami Matevža Govekarja v 27. številki Mladine. V skupini, ki naj bi se malo pred koncem vojne odpravila k partizanom, je bil tudi Ivan Musec. Može, ki jih je v gozd odpeljala Vera Tršar, po domače Grega, so pobili partizani, ker niso imeli ali pa niso hoteli pokazati pravih dokumentov. V tej drugi verziji pa dobi zgodba logičnejši konec. Nekaj dni po dogodku je k hiši prišel Zoran Mrak in zahteval, da mu vrnejo flobert in dve pasti za

polhe, ki jih je pred časom prodal Ivanu Muscu. Trdil je, da mu je Musec dovolil, da stvari vzame, ker je sam prezaposlen s služenjem partizanščine v Gradnikovi brigadi. Ivan Musec seveda nikoli ni bil v Gradnikovi brigadi, Mrak pa je očitno vedel, kje je končal. Vzel je flobert in ga preizkusil tako, da je na poti iz Muščeve hiše na pragu ustrelil domačo (kvislinško) mačko. Sicer pa so tudi na psihi jurista Mraka logaški dogodki pustili določene sledove. Sosedje trdijo, da je v mladosti, predvsem v vinjenem stanju, dobival živčne napade in da je bilo ob takih priložnostih iz njegove hiše slišalo nekontrolirane krike: »Švaba derem.« Na stara leta pa se je umiril in našel uteho v veri, zdaj pridno izdeluje jaslice in podobne folklorne umetnine za cerkvena poslopja.

Ples kanibalov

Zelo zanimiva je kopija anonimnega pisma, ki ga je prejelo uredništvo, original pa je bil verjetno naslovljen na komandanta mesta Logatec Jožeta Jeršina. Iz pisma z naslovom Ali smo bili Logatčani kanibali (pismo je bilo

oddano v Piranu) smo izbrali nekaj najzanimivejših odlomkov, ki se nanašajo na Jeršina in Pehačka. Na vprašanje iz naslova pisma si avtor odgovarja: »Verjetno, da ja. Logatec je bil kontrabantarski kraj, vsi prvoborci, kakor se imenujete, ste se ukvarjali s tihotapstvom. Ko ste se umaknili v Žibršce, ste začeli medsebojno obračunavati in poravnavati stare račune. Za osvoboditve spomina bi ti naštel nekaj primerov. Za sedem pobitih talcev v Horjulu se imajo družine zahvaliti generalu Pehačku, Nadi Doljakovi in njenemu ljubimcu italijanskemu oficirju. Pehačka so hoteli že takrat likvidirati, pa ga je Kardelj rešil. Pehaček je dal pobiti mnogo ljudi, potem pa je likvidatorje sam odstranil, ko so se mu uprli (primer Bončevih s cest). V Hrušici ste sekali les, ki ga je prodajal vaš agent iz Gorenje vasi, ker pa vas je oguljufal pri denarju, ste ga v Ljubljani ubili, zločin pa naprtili Črni roki. Se in še bi ti lahko našteval, glede mesa pa sem prepričan, da smo ga jedli, saj se je Vinko iz Martin hriba hvalil, kako je klal ljudi in koliko je pri tem zaslužil.« Po tem takem niti ni čudno, da je Ivanka Korenčanova po vojni Tomu Muscu skrušeno rekla: »Kaj vse bi povedala naša klavnica, ko bi lahko govorila!«

Če pismo kljub anonimnosti analiziramo, kar bodo gotovo storili pri Jeršinovih, ugotovimo, da se podatki o kompromitiranosti generala Pehačka (kasnejšega šefa KOS-a) ujemajo z navedbami dr. Josipa Rusa, ki je govoril o resnem konfliktu med partizanskim vodstvom na Notranjskem, kjer so Pehačka namepravali likvidirati zaradi domnevnega sodelovanja z OURO (italijansko obveščevalno službo), vendar naj bi likvidacijo preprečil Boris Kidrič. Mala neokusnost o prodajanju človeškega mesa, ki si jo je avtor privoščil na koncu pisma, pa naj bi se nanašala na Vinka Kunca, po domače Jenkotovega Vinka, ki so ga kasneje zaklali v gostilni pri Tolazziju. Njegov brat Franc Kunc, ki je vpisan kot žrtev na spomeniku padlih borcev v Logatcu, pa naj bi tako ali tako del svojih borčevskih dni preživel v italijanski vojski. Nekateri Logatčani trdijo, da je kot italijanski vojak celo sodeloval pri streljanju talcev.

Seštevanje morišč

V prejšnji številki smo omenjali morišče ob cesti za železnico in domislen način odstranjevanja žrtev logaške pomladi 1945. Ko smo se podrobneje pozanimali pri redkih še živih pričah, ki v glavnem prebivajo (še vedno) v tujini, smo izvedeli še za dve lokaciji morišč in grobišč v neposredni bližini. In kaj pravi priča: »Glavni krovnik pod Lovrenčevim klancem je bil Kobalov Šuštar iz Blekove vasi, ki je po mojem še živ, zdaj mora biti star že okoli devetdeset let. Videl sem pretepanje s kolci in krampi, ko sem se kasneje vrnil, sem videl v gozdu krvave krampe in kolce ter slabo zakopana trupla. Te dni sem hodil okoli in zdi se mi, da so morali kasneje navoziti zemljo in različne materiale, tako da so mesta zdaj skrita. Drugo morišče v Logatcu je bilo za poljem ob Marlekovi vahtnici, poleg bunkerja, kjer so imeli nekaj časa zaprte

obsojence. Nekega dne so jih izpustil in jih mlatali do smrti, še prej so si morali sami izkopati grobove, v katere so jih potem zmagovalci zakopali po dva ali tri. Sicer pa bi rad srečal Jeršina, ki trdi, da se ni nič zgodilo, natančno mu bom pokazal, kje je stal on in kaj je počel in kje sem bil skrit jaz.«

Kljub vsem tožbam, ki so jih podpisali tisti, ki sebe imenujejo »Komanda mesta« (očitno oblasti še ne mislijo prepustiti legalno izvoljeni skupščini mesta in občinskemu izvršnemu svetu), so se nove logaške oblasti že na drugi seji vseh treh zborov občinske skupščine, 20. junija 1990, soglasno odločile, da raziščejo dogodke v zvezi logaško pomladjo 1945. Na septembrski seji bodo imenovali viktimološko komisijo, v kateri bodo sodelovali občinski poslanci vseh strank in zunanji strokovni sodelavci in ki naj bi preučila okoliščine izginotja prebivalcev logaške občine po vojni. Ustanovitev komisije so utemeljili s potrebo po priznanju temeljnega človeškega dostojanstva vsem padlim, tudi tistim, ki so umrli kot žrtve nepravilnih političnih pokolov. Na občino pa je kljub temu, da komisija še ni uradno ustanovljena, že prišlo več kot dvajset vlog posameznikov, ki od povojnih časov pogrešajo svoje; število pogrešanih že sedaj presega dvesto, ko pa bodo prebivalci logaške občine dojeli, da se jim ni treba več bati

misiji lahko pomagajo spoznati še neodkrita skrivnosti povojnega Logatca.

Morda bi bila ravno pomoč tistih, ki so bil leta 1945 sicer na strani osvoboditeljev, vendar si niso umazali rok in si doslej niso upali spregovoriti, odločilna pri iskanju pogrešanih, ki so se morali leta 1945 javiti v Logatcu. Tako bi kaj več o izginotju svojega očeta morda izvedel tudi Franc Kranjc, ki se je, potem ko je prebral pismo Zorana Mraka v Delu, obrnil na nas in nam povedal svojo zgodbo: »Med vojno je bil moj oče gostilničar v Rovtjah, kljub temu da ni bil naklonjen okupatorjem, se je moral prijaviti v Logatcu. Tam se je za njim izgubila vsaka sled. Njegovi prijatelji, med njimi tudi neki partizanski oficir, so napisali prošnjo za njegovo izpustitev. Oficir je prošnjo za izpustitev z motorjem odnesel v šentviške zapore, kjer pa očeta sploh ni bilo. Nekaj let kasneje je mami rovtarski posebnež Babšnik rekel: "Nič se ne boj, Kranjca ne bo nazaj, je končal v Logatcu." Ko sem se kasneje spet preselil v Logatec, sem nekoč naletel na starega Korenčana, ki me je prepoznal in zdi se mi, da mu je bilo srečanje z mano neprijetno.« Podobno usodo je očitno doživelo še okoli dvajset vaščanov Podlpe pri Vrhniku, ki so se morali javiti v Logatcu. Vrnilo se jih je sicer kar pet, štirje so se preselili v zapore pri Šentpetrski cerkvi v Ljubljani, ostali pa so izginili.

Fortuna ni vedno sreča

Pogovarjali smo se z Julko Fortuna, katere mož je bil iz Logatca poslan v zapore v Ljubljano. Od tod ga osvoboditelji kljub očitni privrženosti partizanom (Fortuna je bil med vojno v italijanskih zaporih) niso in hoteli izpustiti. Julka Fortuna je šla v Ljubljano dvakrat prosit kar v sam štab revolucionarjev. Uspelo ji je priti do nekega polkovnika OZNE, ki ji je povedal, da o usodi zapornikov v končni fazi odloča Ivan Matija-Maček. Ko je bila drugič na gradu, je bil Maček ravno tam, očitno so mu sporočili, da neka ženska spet vztrajno poskuša spraviti iz zapore svojega moža. Potem je šla s papirji v zapore, tam pa je bil

spet Mačkov avto. Mož ji je kasneje povedal, da mu je na vratih, ko je bil izpuščen, Maček rekel: »Fortuna domov, pa ženi se zahvali.« S tem se najverjetneje razjasni tudi hierarhija povojnih revolucionarnih »sodnikov«. Uporabili bomo primer Podlpe pri Vrhniku, kot ga je ponazorila Julka Fortuna. Za mnenje o tistih, ki so se morali javiti v Logatcu, je poskrbel Ivan Mala-vašič, zaradi tega mnenja jih je izginilo več kot polovica. V Logatcu je mnenje le potrdil Češmeljev Tonček oziroma kak drug oficir z višjim činom. Potem se je zadeva prenesla na raven republike v roke tovariša Mačka. Očitno so na komandi v Logatcu povsem zaupali vaščanom, ki so jih določili za ocenjevanje, saj je v vasi Smrečje ocenjevalcu Leskocu uspelo rešiti vse sovaščane. Ta podatek pa seveda ne opere krivde niti logaške komande niti tovariša Mačka.

Miha Đ. Štamcar
Jani Sever

Okoli devetih je bilo, kakih štirinajsti dni po vojni, stala sem pri svoji hiši in videla takrat šestnajstletnega Mraka, ki je proti gozdu vodil dva italijanska ujetnika. Ves čas sta ga nekaj prosila, on pa je le strumno korakal za njima, puška, ki jo je imel čez rame, pa se mu je, ker je majhne postave, skoraj vlekla po tleh. Verjetno ju v hosto ni peljal na sprehod.

povojnih oblastnikov, bo prijav pogrešanih verjetno še mnogo mnogo več. (Gospod Mrak, ali si še vedno verjamete, ko govorite o izginotju tridesetih Italijanov, četnikov, domobrancev in drugih kvilingov?) Logaški speleolog Andrej Mihevc, ki smo ga že omenjali v 26. številki Mladine, pa je na občini oddal strokovno utemeljeno vlogo, naj se razišče Šemonovo brezno in brezno na Koševcu. Resnica je pač najboljšo zdravilo za skupne in osebne travme. Tega pa bi se moral zavedati tudi Radko Marušič, ki nam v pismu zatrjuje, da med slovitim še nedokazanim pokolom v klavnici pri Korenčanu ni igral na harmoniko, ker takrat še ni znal igrati. Tovariš Radko, zakaj nam še po 45 letih lažete? Že od leta 1941 ste igrali harmoniko v ansamblu Jolly Jazz skupaj s svojim bratom na podstrešju Žvabove hiše vsako nedeljo po kosilu. Sicer pa tudi vaša izjava izpred štirih tednov, da še ne veste, za katero stran se boste odločili, daje jasno vedeti, da imate v žepu argumente, ki tako sodišču kot viktimološki ko-